

2) Politička mobilizacija masa na etničkoj osnovi.

U ovoj studiji je analiziran prvi, ali u bliskoj vezi s drugim.

Sociološka istraživanja vojske, premda je sociologija vojske relativno novija disciplina, dobila su na zamahu tokom drugog svjetskog rata kada su sociolozi opisivali ratni moral, te determinante koje su utjecale na moral vojnika.

Ova je studija nova na našim horizontima, ali isto tako i poticaj da se progovori o »dnevnoj politici«, ali na »nednevopolitički način«. No, s tim i bez toga, ova knjiga može makar poslužiti kao inspiracija za razgovor na temu »čija je vojska«, te o »našim i njihovim specijalcima«.

Josip Prgomet

Dušan Janjić

DRŽAVA I NACIJA

»Informator«. Fakultet političkih nauka, 1987, 251 str.

Knjiga Dušana Janjića **Država i nacija** pojavila se godine 1987. u izdanju izdavačke kuće »Informator« i Fakulteta političkih nauka iz Zagreba u okviru biblioteke Politička misao.

Već u Uvodu Dušan Janjić pravi razliku između dva pojma koja se pojavljuju i u samom naslovu, a to su država i nacija, polazeći od pretpostavke da bit nacije kao historijskog oblika zajednice ljudi i bit države kao institucije, tj. političke organizacije klasnog društva, ne dopušta da se država i nacija poistovjećuju. Knjiga je podijeljena u tri velike cjeline s naslovima: **Videnje odnosa nacije i države, Nacija — država — društvo i Federalizam i nacija.**

U prvom dijelu autor navodi neka osnovna videnja odnosa nacije i države. Pojednostav-

ljeno govoreći, ti odnosi mogu biti etatistički i neetatistički.

U grupu etatističkih shvaćanja nacije ubrajamo sve one definicije i stavove koji polaze od pretpostavke poistovjećivanja nacije i države. Stajalište o identitetu države i nacije najjasnije je izraženo u poznatom Millovu principu: »Jedna država — jedna nacija«, koji je bio proklamirani ideal države liberalizma. Dušan Janjić nabraja čitav niz različitih shvaćanja i definicija o odnosu nacije i države. Spomenimo da Janjićeva knjiga obiluje citatima i fusnotama, te da je prilično teško pratiti stavove različitih autora ako čitalac ne poznaje njihov rad u cjelini. Isto tako ponekad je teško odrediti gdje prestaje citat, odnosno navodi mišljenja određenog autora, a gdje započinje misao i stav samog Dušana Janjića. No, vratimo se njegovoj knjizi.

Osim Millova principa, u dijelu koji govori o etatističkim shvaćanjima nacije, autor knjige navodi i mnoge druge teoretičare, filozofe itd. koji prenaplašavaju ulogu države u konstituiranju nacije. Tako primjerice Nicos Poulantzas smatra da je država samo posuda, a nacija njen sadržaj. Za Durkheima država igra ulogu »organa za moralnu disciplinu«. Ratzel smatra da je država »najveće djelo« čovjeka koji je nezamisliv bez tla i pripadnosti naciji. Dušan Janjić posebnu pažnju posvećuje i Hegelovu tumačenju uloge države i nacije. Gumplovitz je jedan od najistaknutijih zagovornika učenja po kojemu naciju tvore svi pripadnici određene države. To je, inače, bila i službena teorija vladajućih krugova u Austro-Ugarskoj monarhiji. Među pristalice takva shvaćanja autor ubraja i grupu funkcionalista-etatista za koje nacija predstavlja državnu i političku zajednicu: nacija je po njima zajednica ljudi unutar jedne države. Poistovjećivanju nacije i države posebno se opredjeljuju u svojim raspravama autori iz zemalja tzv. trećeg svijeta.

Osim etatističkog shvaćanja nacije, postoje i primjeri neetatističkog poimanja odnosa nacije i države. Ovdje ulaze svi oni autori koji smatraju da naciju i državu ne možemo poistovjetiti, te da jedna bez druge mogu postojati. To potvrđuje i činjenica da čistih etničkih država, dakle onih koje bi tvorila samo jedna

nacija, danas u svijetu nema. Isto tako, ne možemo pripadnost državi identificirati s pripadnošću naciji. Naime, država obuhvaća sve stanovnike određenog teritorija bez obzira na njihovu klasnu i nacionalnu pripadnost. Dušan Janjić navodi u okviru ovog dijela knjige, između ostalih, stavove Kanta, Rousseaua, Webera, Masaryka, lorda Actona, zatim naših autora Čulinovića, Olega Mandića, Sokola, Šuvara i drugih. Bez obzira o kojoj je temi riječ, Janjić uvijek navodi i stavove autora iz Jugoslavije o relevantnom pitanju.

Autor zaključuje prvi dio svoje knjige stavom da nacije postoje i da će postojati i bez vlastite nacionalne države jer država nije konstitutivni element nacije. Čitaocima ostaje da o problemu odnosa države i nacije zauzmu na osnovi predočenih mišljenja svoj osobni stav.

Drugi dio knjige započinje detaljnom analizom samog pojma nacije. Janjić pokušava dokučiti porijeklo tog termina i njegovu pojavu i upotrebu u suvremenom značenju te riječi, a daje nam i svoju definiciju nacije. Naime, za autora knjige nacija je historijski oblik društvene zajednice ljudi nastao u konkretnim povijesnim okolnostima kapitalističkog načina proizvodnje, kapitalističke društvene podjele rada i reprodukcije života ljudi. Nacija je zajednica historijski nastala iz naroda, u kojoj se gubi privid prirodosti veza među ljudima (individua), a uspostavlja se čitav niz različitih društvenih, ekonomskih i političkih veza među pripadnicima iste nacije i to primarno određenih radom.

Janjić posebno analizira i slijedeće elemente vezane uz pojavu nacija: teritorij, nacionalni karakter, nacionalnu svijest, religiju, jezik, nacionalnu kulturu.

U idućem poglavlju autor se bavi poimanjem odnosa države i društva. I ovdje bismo, pojednostavljeno gledano, mogli uočiti dva različita shvaćanja odnosa države i društva.

Jedna grupa pristupa državi i društvu kao identičnim pojmovima, a osnovnu funkciju države vidi u osiguravanju dobrobiti društva u cjelini. Radi ilustracije ovakvog stava navode se mišljenja Rousseaua, Milera, Koflera i drugih.

Druga grupa autora državu shvaća kao »mašinu«, »organ« ili »organizaciju« manjine društva, čija je glavna funkcija zadovoljavanje potreba te manjine. Ovdje autor ubraja stavove Gumpłowitza, Webera, Marxa, Engelsa, Althussera, Radomira Lukića, Jovana Mirića i drugih. Na kraju ovog poglavlja autor posebno ističe i bitne funkcije države u društvu, a one su slijedeće: funkcija vrhovne političke vlasti, predstavnička funkcija i klasno-diskriminator-ska funkcija u održavanju postojećeg sistema ekonomske, kulturne i političke dominacije među društvenim klasama.

Slijedeće pitanje kojem Janjić u svojoj knjizi pruža posebnu pažnju je problem suvereniteta. Prihvata definiciju suvereniteta Jeana Bodina, tvorca moderne teorije suvereniteta, po kojemu je suverenitet apsolutna moć, vrhovna vlast nad građanima i pojedincima iznad koje nema višeg zakona. Janjić se posebno bavi pitanjima narodnog suvereniteta koji polazi od poznate sintagme »da sva vlast proizlazi iz naroda i pripada narodu«, zatim pitanjima državnog suvereniteta, a i pitanjima suvereniteta nacije shvaćene kao globalni entitet »veličanstveno jedinstven«.

Sva pitanja i problemi kojima Janjić pristupa u svojoj knjizi, ilustrirani su mnogim mišljenjima autora koji su živjeli ili žive na različitim geografskim prostorima i u različitim povijesnim razdobljima.

Posebno je poglavlje u knjizi posvećeno političko-državnoj emancipaciji nacije, tj. pravu nacija na samoopredjeljenje. Za načelo samoopredjeljenja nacija zalagali su se i najprogresivniji slojevi građanskih, ali i socijalističkih revolucija. Međutim, u razvoju revolucionarnog radničkog pokreta bilo je mnogo pokazatelja neuvažavanja pa čak i izravnog negiranja prava nacija na samoopredjeljenje (Kautsky, Marx, Engels, Roza Luxemburg i dr.). Lenjin je bio veliki pobornik ovog načela u uvjetima građanskog društva, ali kad se radilo o osvajanju vlasti proletarijata, smatrao je da interesi radničke klase treba da budu nadređeni interesima nacije. Poznat je Lenjinov internacionalizam i težnja ujedinjenju proletara svih zemalja. Ovakvo će stajalište do krajnosti razviti Staljin uzdižući pravo radničke klase

da učvršćuje svoju vlast iznad prava nacija na samoopredjeljenje, pa će i neke zahtjeve za otcjepljenjem u uvjetima Sovjetskog Saveza proglasiti kontrarevolucionarnim.

Slijedeći problem kojem autor knjige posvećuje pažnju je pitanje legitimiteta, tj. pokušaji opravdanja državne, odnosno političke vlasti nad nacijom.

Janjić smatra da je nacionalna država historijska nužnost, jer na određenom stupnju razvoj kapitalizma bez nje ne bi bio moguć. Moderno društvo pokazalo je potrebu za ekonomskom i državnom centralizacijom, tj. za stvaranjem građanskog jedinstva nacije rušenjem posebnih i samostalnih lokalnih, teritorijalnih i gradskih vlasti. Država ima veliku ulogu u formiranju nacionalne kulture (kreativni i obrambeni aspekt) koja u nacijama bez nacionalne države predstavlja osnovno sredstvo borbe za oslobođenje (npr. patriotska poezija, historijski roman, zavičajna proza).

Autor knjige posebno objašnjava fenomen nacionalnog interesa, nacionalne svijesti i nacionalizma.

Treći, posljednji dio knjige, nosi naslov *Federalizam i nacija*. Riječ federalizam grčkog je porijekla (foedus) i označava odnos udruživanja i suradnje samostalnih ili autonomnih subjekata i individualiteta radi postizanja zajedničkih ciljeva. Janjić posebno razmatra tzv. klasične i suvremene pristupe problemima federalizma. Smatra da ne postoji nužna povezanost demokracije i federalizma, a ni nužna povezanost federalizma i konzervatizma.

Moderni federalizam postao je oznaka za složenu državu čiji su pojavni oblici federacija i konfederacija. U knjizi su detaljno objašnjena osnovna obilježja i federacije i konfederacije. Autor polazi od teze da je konfederacija oblik povezivanja država koji pripada prošlosti, što temelji na tvrdnji da su se u praksi svi savezi ili raspali ili pretvorili u zajednice sasvim drugačijih obilježja (federacije ili unitarne države).

Janjić je određeni prostor u svojoj knjizi poklonio i stanovištu dr. Zvonka Lerotića koji se zalaže za tzv. simbiotički federalizam u ko-

jem federalni centar ne predstavlja jedinstvenu i nedjeljivu državu, već je to zajednica koja se temelji na pluralitetu kultura i nacija koje žele i hoće živjeti zajedno.

Knjiga Dušana Janjića *Država i nacija* završava opisom osnovnih obilježja nekih historijskih primjera konfederacija, odnosno federacija, a to su: SAD, Švicarska, Njemačka, Argentina, Indija, SSSR i Jugoslavija.

Kažimo nakraju da knjigu možemo preporučiti onima koji se posebno zanimaju za različite aspekte složenog odnosa države i nacije.

Dragana Katunarić

Ciril Ribičić/Zdravko Tomac

FEDERALIZAM PO MJERI BUDUĆNOSTI

Zagreb, Globus, 1989, 335 str.

U lipnju 1989. izašla je iz tiska knjiga »Federalizam po mjeri budućnosti«, djelo već uigranog tandema Ciril Ribičić-Zdravko Tomac.

Ciril Ribičić profesor je ustavnog prava na Pravnom fakultetu u Ljubljani, a Zdravko Tomac profesor je na Fakultetu političkih nauka u Zagrebu. Kao što nam autori kažu, upoznali su se prilikom rasprave o knjizi Jovana Mirića »Sistem i kriza« godine 1984. Otdad su zajedno radili na nekim programskim dokumentima i na ustavnim promjenama, a surađivali su i na mnogim skupovima. Kao rezultat njihove suradnje već su se pojavile dvije knjige: »Usluglašavanje ili nadglasavanje« i »Ustavne promjene«, a pred nama je i njihovo treće zajedničko djelo o budućnosti jugoslavenskog federalizma. Među autorima postoji visok stupanj slaga-